

İVAN GONÇAROV “OBLOMOV” ve OĞUZ ATAY “TUTUNAMAYANLAR”
ESERLERİNDE “YABANCILAŞMA” TEMASI

THEME OF ALINEATION IN "OBLOMOV" BY IVAN GONÇAROV AND
"TUTUNAMAYANLAR" BY OĞUZ ATAY

ИВАН ГОНЧАРОВ “ОБЛОМОВ” И ОГУЗ АТАЙ “НЕУДЕРЖИМЫЕ”
ТЕМА “ОТЧУЖДЕНИЯ”¹

Güneş SÜTCÜ*

ÖZ

Bu çalışmada İvan Aleksandroviç Gonçarov “Oblomov” ve Oğuz Atay “Tutunamayanlar” eserlerinde “Yabancılaşma” olgusunun karakterlerde ne tür değişiklikler meydana getirdiği ve bu durumun oluşumunda etkin rol oynayan birtakım faktörler üzerinde durularak Türk ve Rus toplumundaki burjuvaların yaşadıkları kimlik arayışları nedeniyle yabancılaşmaları karşılaştırılacaktır.

Çalışmanın bir sonucu olarak, farklı coğrafyalarda ve farklı dönemlerde yazılmış bu iki eserin ortak konusu mizah ve hiciv yoluyla dönemin tipik Türk aydınının (1950) ve bir Rus derebeyinin (1850) kimlik arayışının ve bireyleşmelerine ket vuran toplumsal olgular ele alınarak topluma yabancılaşmalarının nedenlerinin gözler önüne serilecektir.

Anahtar Kelimeler: Gonçarov, Oblomov, Oğuz Atay, Tutunamayanlar, Yabancılaşma.

ABSTRACT

In this study, what kind of changes/transformations the main characters in "Oblomov" by İvan Aleksandroviç Gonçarov, and "Tutunamayanlar" by Oğuz Atay undergo due to alienation is analyzed. Some factors responsible for alienation are focused upon, and the theme of identity search is traced in the lives of Russian and Turkish middle class characters in a comparative methodology.

As a result of the study, the identity search of a Turkish intellectual (1950) and a Russian lord (1850) as well as the social entities hindering their individuation processes are analyzed as factors responsible for their alienation, in the context of two different literary works produced in different societies and periods through humour and irony.

Key Words: Gonçarov, Oblomov, Oğuz Atay, Tutunamayanlar, Alienation

¹ . DOI : 10.17498/kdeniz.917

* Okt.Anadolu Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Modern Diller Bölümü, Eskişehir / TÜRKİYE, gunessutcu@anadolu.edu.tr

АННОТАЦИЯ

В работах Огуз Атай “Неудержимые“ и Ивана Александровича Гончарова “Обломов“, показывая проявления различных личностных изменений у действующих лиц, раскрывает тему “Отчуждения“. Так же опираясь на определённые немаловажные факторы в складывающихся ситуациях, сравниваются отчуждение турецкой и российской буржуазии по их жизненному опыту и личностным приоритетом.

В итоге, обобщив разное географическое положение и время написания, с помощью юмора и сатиры подчёркивается личностные приоритеты и общепринятые стереотипы, раскрываются причины отчуждения типичной турецкой элиты 1950 года и русского высшего общества времен 1850-х годов.

Ключевые слова : Гончаров, Обломов, Огуз Атай, Неудержимые, Отчуждение.

Bu çalışmada İvan Aleksandroviç Gonçarov “Oblovov” ve Oğuz Atay “Tutunamayanlar” eserlerinde “Yabancılaşma” olgusunun karakterlerde ne tür değişiklikler meydana getirdiği ve bu durumun oluşumunda etkin rol oynayan birtakım faktörler üzerinde durularak Türk ve Rus toplumundaki burjuvaların yaşadıkları kimlik arayışları nedeniyle yabancılaşmaları karşılaştırılacaktır. Öncelikle yazarlar ve eserleri hakkında kısa bir bilgi vereceğiz.

Rus edebiyatının önemli isimlerinden biri olan İvan Aleksandroviç Gonçarov, 6 Haziran 1812 yılında Simbirs’te dünyaya gelir. 1822- 1830 yılları arasında Moskova Ticaret Lisesinde öğrenim görür. Liseden sonra Moskova Üniversitesi’nde filoloji eğitimi alır. (Redkin, 2009: 8) Gonçarov, 1834 yılında Moskova Üniversitesi’ni bitirdikten sonra Maliye Bakanlığı’nda memur olarak çalışmaya başlar. Ancak Gonçarov’un hayali profesyonel bir edebiyatçı olmaktır. 1830’lu yılların ikinci yarısında bu arzusunu gerçekleştirmek isteyen Gonçarov, ünlü ressam Apollon Nikolayeviç Maykov (1821-1897) ile tanışır. Bu tanışıklık onun hayatında ayrı bir öneme sahiptir. Çünkü Maykov’ların Peterburg’daki evlerinde entelektüel ve yetenekli insanlarla aynı havayı soluma ve bu sosyokültürel çevre sayesinde edebi yeteneğini geliştirme fırsatı elde eder. (Redkin, 2009: 9) Gonçarov’un hayali ise ancak otuz beş yıl sonra gerçekleşir. 1847 yılına gelindiğinde “Çağdaş” (Sovremennik) adlı derginin üçüncü ve dördüncü sayısında ilk romanı “Olağan Bir Öykü” (Obiknovennaya İstoriya) yayımlanır. Böylelikle Gonçarov, Rus edebiyatındaki yerini alır. Yaşamın her alanında hüküm süren tembellik ve uyku halinde olmaya dikkat çeker. Bunlara bağlı olarak “Olağan Bir Öykü” yayımlandıktan hemen sonra *Oblovov*’un taslağı Gonçarov’un kafasında canlanır. 1848 yılının başlarında *Oblovov*’un taslağını oluşturmaya başlar. (Pospelov, 1995: 471) 1858’de yedi hafta içinde *Oblovov*’un üç cildini tamamlar. Ancak romanın tamamı 1859 yılının Ocak ve Nisan ayları arasında “Anavatan Notları” (Oteçestvenniye Zapiski) adlı dergide tam olarak yayımlanır. Gonçarov, 1862-1863 yılları arasında “Kuzey Arısı” (Severnaya Pçela) adlı derginin yazı işleri müdürlüğü görevini üstlenir. 1869 yılına gelindiğinde yazarın üçüncü ve son romanı “Uçurum” (Obriv) Vestnike Evropı’da yayımlanır. Gonçarov, 1870’li yıllarda ise emekliye ayrılarak hayatının geriye kalan kısmını Petersburg’da sessiz sakin bir şekilde geçirmeyi tercih eder. Yazar, 15 Eylül 1891 yılında sekseninci yaşında hayatını kaybeder.

Gonçarov’un sosyo-psikolojik olarak nitelendirilebilen merkezci bir eseri olan “Oblovov”, üçlemesinin ikinci kitabıdır. Söz konusu romanın ana kahramanı İlya İlyiç Oblovov’dur. Romanın konusunu İlya Oblovov’un tragedyası oluşturur: Oblovov

Rusya’da toprak köleliğinin tarih olmak üzere olduğu bir dönemde, girdiği yeni yaşama ayak uyduramaz. Oblomovka adında bir çiftliği ve üç yüze yakın köylüsü bulunan Oblomov, geleneklerine sıkı sıkı bağlı bir insandır. Ancak dönemin diğer derebeyleri gibi, sahip olduğu her şeyi arkasında bırakarak Petersburg’a gider. İçine girdiği bu yeni yaşamı yadırgar ve ona ayak uyduramaz. Eski ile yeni dünya arasında sıkışıp kalır. Zamanla yaşama sevinci iyice kaybolur ve sonunda kendini taşıyamayan bir yük haline dönüşür. (Olca, 2004:155) İşte bu nokta da Oblomov’un topluma yabancılaştığı görülür.

Modern Türk edebiyatının öncülerinden sayılan Oğuz Atay, 12 Ekim 1934’te İnebolu’da doğar. Babası, hukukçu Cemil Atay’dır. 1939’da, ailesiyle Ankara’ya gelir. Ortaöğrenimini Ankara Maarif Koleji’nde tamamlar. 1957’de İTÜ İnşaat Fakültesi’ni bitirir. 1960’ta İDMMA İnşaat Bölümü’nde öğretim üyesi olarak çalışmaya başlar. 1975’te doçent olur. Beyninde çıkan bir tümör nedeniyle, bir süre Londra’da tedavi görür. Oğuz Atay 13 Aralık 1977’de, “İnsan-Toplum-Devlet” başlıklı bölümlerden “Tutunamayanlar”ın yayımlanmasının (1971-1972) ardından, önemli bir tartışmanın odağında yer alır. TRT 1970 Roman Ödülü’nü kazanan “Tutunamayanlar”ı kısa bir süre sonra, 1973 yılında “Tehlikeli Oyunlar” adlı ikinci romanı izler. Hikâyelerini “Korkuyu Beklerken” başlığı altında toplar. 1911-1967 arasında yaşamış hocası Prof. Mustafa İnan’ın hayatını romanlaştırarak “Bir Bilim Adamının Romanı”nı yazar. “Oyunlarla Yaşayanlar” adlı tiyatro eseri Devlet Tiyatroları’nda sahnelenir. Oğuz Atay 13 Aralık 1977’de, “İnsan-Toplum-Devlet” başlıklı bölümlerden oluşacak olan büyük projesi “Türkiye’nin Ruhunu” nu yazmadan hayata gözlerini yumar.

Oğuz Atay’ın ilk romanı “Tutunamayanlar”, söyledikleri ve söyleyiş biçimi ile Türk edebiyatında bir başkaldırıdır. Oğuz Atay, “Tutunamayanlar”da bir grup Türk aydınının içinde yaşadıkları toplumla uyumsuzluklarını söz konusu ederek buradan çağdaş bireyin kendi ve çevresiyle olan problemlerini işler. “Tutunamayanlar”ın ana figürü aydınlardır. Atay’ın aydını Doğu ve Batı’nın kültürel öğeleri arasında sıkışmıştır; bilinçaltı bu kültür kargaşasının çelişkileriyle doludur. Sürekli bir arayış, bir iç hesaplaşma ortamında hayatını sürdürür.

“Tutunamayanlar”, Turgut’un Selim’in intihar haberini alması ile başlar. Romanda birçok kişi vardır ama her biri aslında ana kahraman Selim’in hayatındaki kişilerdir ve tüm anlatılanlar Selim Işık’ı aydınlatır. Selim Işık "düşünen ve sorgulayan insan"ın simgesidir ve bu yüzden bir "tutunamayan"a dönüşerek içinde bulunduğu topluma yabancılaşmıştır. Bir resmi dairede inşaat mühendisi olarak çalışan Turgut ise eşi Nermin ve iki çocuğuyla görünürde iyi bir aile düzene sahiptir. Ancak arkadaşının ölüm haberi Turgut’un bütün hayat düzenini alt üst eder. Turgut, Selim’in intiharını aydınlatmak için arkadaşlarıyla ve ailesiyle görüşmeler yapar. Turgut, bu süreçte kendisiyle yüzleşmeye ve yaşadığı hayatı sorgulamaya başlar. En sonunda ise Turgut önce ailesini sonra da işini ve yaşadığı şehri terk ederek yeni bir hayata doğru yol alır. Bu durum Turgut’un da Selim gibi bir tutunamayan’a dönüşerek topluma yabancılaştığının göstergesidir.

Farklı coğrafyalarda ve farklı dönemlerde yazılmış bu iki eserin ortak konusu mizah ve hiciv yoluyla dönemin tipik Türk aydınının (1950) ve bir Rus derebeyinin (1850) kimlik arayışının ve bireyleşmelerine ket vuran toplumsal olgular ele alınarak topluma yabancılaşmalarının nedenlerinin gözler önüne serilmesidir. “Tutunamayanlar”da Oğuz Atay Türk toplumunun Tanzimat’tan sonra yaşadığı kültür krizini sorunsallaştırırken, İvan Gonçarov da “Oblomov”da Rusya’da toprak köleliğinin tarih olmak üzere olduğu bir dönemde, bir Rus derebeyi üzerinden mevcut krizi sorunsallaştırır.

Eserlerdeki kahramanların karakteristik özellikleri ve mevcut sorunların benzerliği dikkat çekmektedir. Atay'ın ana kahramanı Selim'i ile Gonçarov'un Oblomov'u arasında ortak ve farklı karakter özellikler mevcuttur.

“Tutunamayanlar”ın başlıca kahramanları Selim Işık, Turgut Özben, Süleyman Kargı, Metin Kutbay, Nermin Özben, Günseli Ediz'dir. Romanın daha adından itibaren bir insan kitlesiyle karşı karşıya olduğumuzu anlamaktayız. İster istemez *“tutunamayanlar”*ın karşısına *“tutunanlar”* diyalektik bir gereklilik olarak aklımıza gelmektedir. Nitekim romanın kahramanlarını bu iki kavram açısından değerlendirmek mümkündür. Bahsi geçen kahramanlardan Selim, Turgut ve Süleyman romanın kurgusu içinde tutunamayanları, diğerleri ise ağırlıklı olarak tutunanları veya toplum ve kendileriyle bir uyumu ifade ederler.

“Tutunamayanlar” romanının ana kahramanı Selim Işık'tır. Ancak Selim, romanda daha ziyade duygu ve düşünceleriyle yer alan soyut bir varlık, kendi içindeki dünyada yaşayan bir Don Kişot'tur:

“Bana kitap kurdu, boş hayaller kumkuması, hayatın cılız gölgesi gibi sıfatlar yakıştırılabilir, şövalye romanları okuya okuya kendini şövalye sanan Don Kişot'a benzetebilirsiniz beni. Yalnız onunla bir fark var aramızda: Ben kendimi Don Kişot sanıyorum.” (Atay, 1998:370)

Söyleminde bulunan Selim, bu benzetmeyle bir anlamda toplum içindeki kendi yalnızlığına işaret eder.

Gonçarov'un Oblomov'u ise yine kendi içindeki dünyada yaşayan bir Don Kişot özelliği göstermesinin yanı sıra, Selim'in aksine çok tembel bir kişiliktir:

“Sabah saat sekiz sularında, çok erken bir saat diliminde uyanmaya karşı olan Oblomov, uyandığında uzunca bir süre ihtiyardan gelen mektupla ilgili düşüncelere dalar, çiftliğindeki işleri en iyi şekilde yoluna koymak için gerekli olan değişikliklere ilişkin adımları etraflıca düşünmeye koyulur.” (Gonçarov, 2011:7)

Hakikaten Oblomov'un aksine Selim tam bir kitap kurdudur. Ama yine de kendi yönünü bulamaz. Bunun nedeni Esat'ın anlattıklarında gizlidir. Selim'in veya Selim gibi Türk aydınının olgunlaşmamışlığı eleştirilir. Esat'a: *“Kitaplar yüzünden çok acı çekiyorum Esat ağabey (...) Sanki hepsi benim için yazılmış. Bu kadar insanı birden canlandıramıyorum.”* (Atay, 1998: 389) der. Bu Selim'in duruşunu açıklayan önemli cümlelerden biridir. Kitaplara mahkûm edilmiş bir hayat ve analitik olmayan bir okuma, Selim'i tutunamayışa götüren nedenlerden biridir. Yani aydın öznenin tutunamayışında kendi haricindeki nedenlerin yanında kendinden kaynaklanan derinleşememe sorunu olduğu da bu şekilde ima edilir. Bu noktada her iki yazara göre bu kahramanların yabancılaşmalarının kendilerinden de kaynaklandığı söylenebilir.

Gonçarov ise Oblomov'un topluma yabancılaşmasının özünü romanın dokuzuncu bölümü olan “Oblomov'un Rüyası”nda anlatır. Öyle ki Oblomov'un karakterinin mitolojik yanının kavranabilmesi açısından söz konusu bölüm bir hayli önemlidir. Aksi takdirde Oblomov karakterinin tam anlamıyla anlaşılacağı söylenebilir. “Oblomov'un Rüyası”nda yüzyıllardır süregelen toprak köleliği rejimi betimlenir. “Oblomovka çiftliği, yaşam biçimiyle, gelenekleri ve görenekleri, inançları, aile yapısı, çalışma düzeniyle eski Rusya'yı simgeler. (Olçay, 2004: 160) Romanda 1850'li yıllardaki toplumun gelişmesinde neredeyse hiçbir katkısı bulunmayan derebeylerin çocuklarını yeni düzene hazırlayamadıkları yargısının açıkça görülmesine bağlı olarak, eski kayıtsız yaşamlarını sürdürmelerinin *Oblomovluk* kavramını doğurduğu tespit edilmiştir. *Oblomovluk*'a yakalanan Oblomov, dönemin Rusya'sında alışkanlıklarıyla ve hayalleriyle olduğu gibi

yerinde kalır. Dolayısıyla Oblomov'un kayıtsız bir insan haline gelişinde Oblomovka'nın etkin bir rol oynadığı söylenebilir. Oblomovka'daki şaşkıncu yaşam tabloları tüm canlılığıyla ve derinliğiyle gözler önüne serilir. Ataerkil gelenekler, köylünün doğal ekonomisi, herhangi bir kişisel çıkarın olmayışı, huzur ve eylemsizlik çocukluğundan beri İlya İlyiç'i sarıp sarmalar. Dolayısıyla böyle bir ortamda yetiştirilen Oblomov'un, Petersburg'daki hayata ayak uyduramamış ve iki dünya arasında sıkışıp kalmış döneminin temsili bir karakteri olduğu görülmüştür. Söz konusu karakter içine düştüğü bu durumu kendisi istememiştir. Toplumsal bir kaderin içine çektiği Oblomov'un üzerindeki tembellik kaçınılmaz bir hal almıştır. Oblomov, çalışmayı sevmeyen ve işten kaçan biri değildir. Bunlara bağlı olarak onun eylemsizliğinin iki nedeni olduğu belirlenmiştir: Bir yandan bir derebey olarak elinden herhangi bir işin gelmemesi, diğer yandan ise bir birey olarak çevresindeki insanların yaşadığı türden bir yaşama girmeyi istememesidir. İşte yazarın *Oblomovluk* olarak adlandırdığı olgunun oluşmasını sağlayan bu durumdur. Gonçarov'un defalarca gönderme yaptığı Oblomov'un hırkası ve terlikleri ona tüm hayatı boyunca eşlik ederken, aynı zamanda da *Oblomovluk*'un eylemsizliğini simgeler. (Zaharkin, 1963:123) Böylelikle döneminin Rus insanının karakteristik özelliklerinin tipikleştirildiği Oblomov'un dramatik öyküsü aracılığıyla *Oblomovluk*'un gücünün ne kadar mahvedici olduğu gözler önüne serilir. (Tihomirov, 1991: 37)

Selim, Cumhuriyet döneminde kafası karışmış Türk aydınının kültürel kimlik arayışına ironik bir yaklaşımın temsilidir. Öyle ki romanda, çocukluk yıllarından itibaren yaşadığı toplumla uyşamayan Selim; evde, okulda, işte çevresiyle arasına sürekli olarak duvarlar örer. Bu bakımdan yazar onu "*Tutunamayanların prensi*" olarak tanıtır. Buna benzer bir durum Oblomov için de geçerlidir. Nitekim Oblomov da insanlardan kaçan, kalabalıktan hoşlanmayan ve topluma yabancı duran bir kişiliktir. Atay tarafından "*Tutunamayanların prensi*" olarak tanıtilen Selim, romanda o kadar yüceltilir ki onun adı etrafında Gonçarov gibi bir kavramlaştırmaya gider. "*Selimlik*" adını verdiği bu olgu, doğruluk, çıkar gözetmezlik, içtenlik, sözünün eri olmak, yüreklilik sıfatlarını içinde taşır. Fakat bütün bu özellikler dış dünya ile iletişimine geçen Selim'in içine kapanmasına da sebep olan özelliklerdir. Dış dünya ile örtüşememekten dolayı kahramanın yapacağı tek şey oyunlar oynamamaktır. Fakat bu, insanın hayata zorunluluğu, onun değerini düşüren insan var oluşunun anlamını küçülten bir nitelik taşımaktadır. O halde yapılacak tek şey, kendi iradesiyle bir seçime gitmesi ve iradesi dışında tasarlanan bu hayata "hayır" demesidir. Bu açıdan bakıldığında Selim'in intihar etmesi bir yok oluş değil, kendi varlığını anlamlı hale getirişidir. Dolayısıyla üzerinde durduğumuz bu noktadan yola çıkarak her iki kahramanın isimlerinden yaratılan "Oblomovluk" ve "Selimlik" kavramlarının bu kişilerin gizlerinin çözümlenmesinde birer anahtar niteliğinde oldukları söylenebilir. Öte yandan incelediğimiz bu iki eserin bir diğer benzer noktası ise Oblomov'un yaşam alanının betimlenmesiyle gerçekleştirilen hiciv anlayışı ile Turgut'un yaşadığı mekâna ait bazı ayrıntıların aktarılmasıdır. Bu durumun romana yansımadaki tablo şöyledir:

"...Duvarlar, resim yaptığı dönemden kalma 'eserler'le doluydu. Nermin çerçeveletmiş hepsini; benimle ögünüyor. (...) Bir resim aşağıda, bir resim yukarıda; bir duvar resimle doldurulmuş, bir duvarın yarısı boş; simetriyi bozmak için. (...) Ev sahibi de kızmıştı duvarların bu renge boyandığını görünce ama belli etmemişti. Tavana kadar aynı renk, böylece düzlemler daha kesin beliriyor, modern sanatın burjuva yaşantısına katkısı. Efendim? Oysa ne güzeldi eskiden: tavana bir karış kala bir parmak kalınlığında koyu renk, yatay bir çizgi çizilirdi; duvarın rengi orada biterdi işte. (...) Tek parti devrinin kalıntısı, fazla askeri bir düzen." (Atay, 1998: 25,26)

Bu durumun benzer bir örneği Oblomov’da da görülür. Öyle ki y Oblomov’un yaşam alanındaki dikkat çeken öğeler ile tembelliği arasındaki ilişkiye ise şöyle vurgu yapılır:

“...oda o kadar karışık bir halde idi ki, insan, biraz dikkat edince hayrete düşerdi. Duvarlardaki resimlerin dört yanından püskül püskül örümcek ağları sarkıyordu. Aynalar, eşyayı yansıtmaktan çok üzerlerindeki toza öteberi yazmaya yarayabilirdi. Halılar leke içindeydi. Divanın üstünde bir peşkir unutulmuştu. Hemen her sabah, ekmek kırıntılarıyla dolu masanın üstünde bir önceki akşam yemeğinden kalmış bulaşık bir tabak, bir tuzluk, bir de kemik parçası görülürdü.” (Gonçarov, 2011: 7)

Turgut’un nesnelere, eşyaya mahkûm, sıkıcı bir hayat yaşaması ile Oblomov’un aynı havadaki hayatı yine ortak noktalardan bir diğeri olmakla beraber, küçük burjuva aydınlarının ortak bir sorunudur. Öyle ki eserde Oblomov’un sırtından hiç çıkarmadığı hırkasının özensiz oluşuna şöyle dikkat çekilir:

“Hırkası ilk tazeliğini kaybetmiş olmasına, kendi parlaklığı ile değil de zamanın kazandırdığı bir cila ile parlamasına rağmen yine de göz alıcı Doğu renklerini koruyor, kumaş hala eskisi kadar sağlam duruyordu.” (Gonçarov, 2011: 6)

Oblomov’un üzerinden hiç çıkarmadığı hırkasının onun tembelliğinin bir sembolü olması ve Turgut’un nesne ve eşyalara anlam yüklemesi yabancılaşan bu kişiliklerin ortak noktalarından bir diğedir. Her iki romanda da topluma yabancılaşan Selim ve Oblomov’un durumu sembolik öğelerden yararlanılarak daha belirgin kılınmaya çalışılmıştır. Atay bu noktada şarkılar ve groteske varan bir anlatımla Selim ve Selim gibi olan Türk aydınının neden topluma yabancılaştığını, kendisini gerçekleştirmesini engelleyen toplumdan veya sistemden kaynaklanan sorunların neler olduğunu karmaşık bir yapı içinde vermiştir. Gonçarov ise Oblomov ve onun gibilerin bu hale gelişini daha çok atalarının yani Oblomovka sakinlerinin sürdükleri yaşamla bağdaştırır.

Atay; romanında sembolik bir öge olarak yer verdiği şarkılar aracılığıyla kafası karışık doğu ile batının arasında kalmış, doğulu yanından kopamamış, sosyo-ekonomik yapıya, siyasi erke muhalefet edemeyen, muhalefet edemediği topluma yabancılaşarak var olmayı tercih eden bir aydın tipi ortaya koymuştur. Selim ile timsalleştirilen bu aydın tipini tutunamayan olmaya iten sebepleri ve ileride kendisini gerçekleştirmesine ket vuracak olan öğeleri, daha doğrusu Türk aydınının bireyleşip kişilik geliştirmesinin önündeki engelleri tek tek ele alıp mizahi çerçevede vermiştir. Yine Gonçarov da güçlü mizah kalemini eline alarak Oblomov’un yabancılaşmasını ve her geçen sönüp gidişini kimi zaman doğa betimlemeleriyle, kimi zaman kendisi için çok önemli olan hırkasını çıkarıp giyişiyle, kimi zaman ise uşağı Zahar ile arasında geçen diyaloglar aracılığıyla gözler önüne sermiştir. Aynı zamanda Atay, küçük burjuva alışkanlıkların insanı kişiliksizleştiren özellikleriyle ikinci bölümde alay eder. Gonçarov da romanın uvertürü olarak tanımladığı “Oblomov’un Rüyası” başlıklı dokuzuncu bölümde yapar bunu. Dolayısıyla Gonçarov’un Oblomov’a ve onda tecessüm eden tutunamayışa mizah penceresinden bakması ile Atay’ın Selim’e bakışı her iki eserin bir diğeri ortak noktası olarak nitelendirilebilir. Yine Oblomov gibi Selim de kendisine yönelttiği mizahtan hayatı boyunca herkes adına utanan kırılgan, korkak bir kişilik çıkarmıştır. Bu durum Atay’ın Türk aydınına yönelttiği bir eleştiridir. Öyle ki Atay’a göre Selim’in küçük bir çocuk olarak evde, okulda, sokakta sistemli bir kişiliksizleşmeye uğratılmış olması tutunamayışını başlatan sebepler arasında görülebilir. Aslına bakıldığında sistemli bir kişiliksizlik teması vardır her iki eserde de. Oblomov’da toprak köleliği rejiminin kaldırılmasının ardından burjuva Oblomov’un Rus toplumunun içine

girdiği yeni düzene ayak uyduramaması ve buna bağlı olarak da kendini çevresinden soyutlamasıyla “yabancılaşma” sorununun ortaya çıktığı görülür. Öte yandan söz konusu karakterlerin soyadlarının yazarlar tarafından özellikle seçildiği görülür. Öyle ki İlya İlyiç’in “Oblomov” soyadını alması bu sözcüğün etimolojisine bakıldığında ortaya çıkacaktır. Belirli bir çevrede ailesi ve çevresindekiler tarafından adeta pamuklara sarmalanırcasına yetiştirilmesinden ötürü “Oblom” sözcüğünden türetilerek Oblomov soyadını aldığı görülür. Selim’e “Işık” soyadının verilmesinde ise yazarın kahramanının hazin sonuna tezatlık oluşturması amacıyla “Işık” sözcüğünü seçmesi dikkat çekicidir. Soyadındaki gibi bir “Işık” olamayan Selim’in tutunmak için uzattığı eller toprağa yani topluma tutunamamıştır. Oblomov’un soyadının etimolojik kökeninin kişiliğinden izler taşımada olduğu gibi bu durum da benzer bir nokta olarak değerlendirilebilir.

Her iki roman yazarı mizah ve hiciv öğelerinden sıkça yararlanarak kahramanlarının toplum içindeki sosyal konumlarına daha net bir görünüm kazandırmışlardır. Bir diğer ortak nokta ise batılılaşma sorunsalı ekseninde Doğu-Batı arasında bocalayarak kendine bir yer bulamamaya bağlı olarak kahramanların sönüp gidişidir. Sönüp giden bu kahramanların çevrelerindeki yakın arkadaşları Turgut ve Ştolts’dur. Ancak Ştolts ve Turgut birbirlerinden farklı karakterler olmalarının yanı sıra, eserin sonunda Turgut’un da bir tutunamayan olarak varlığını sürdürdüğü görülürken Ştolts’un bu tarz tutunamayan ve topluma yabancılaşan kişiliklere tutumu son derece nettir. Öte yandan Turgut’un Selim’i masumiyetin el değmemişliğinin bir sembolü olarak algılaması ile Ştolts’un Oblomov’a bakışı benzerlik gösteren bir başka durumdur. Yine Ştolts gibi Turgut da Selim’in aşkı yaşamamasını, kendisini gerçekleştirmesini engelleyen olguları, iç dünyasında lanetler ve yeni bir düzenin hayalini kurar. Selim’in intihar nedenleri Turgut tarafından araştırılırken, Gonçarov Oblomov’un eylemsizliğe boğulmasının nedenleri üzerinde durur ve Ştolts sönmüş bir ruh haline bürünen Oblomov’u canlandırmaya çalışır. Buradan yola çıkarak her iki eserin temel çatısını oluşturan benzer tema ana kahramanların yok oluşlarının çözümlenme sürecidir denilebilir.

Buraya kadar üzerinde durduğumuzdan da anlaşılacağı üzere Tutunamayanlar’ın bir diğer önemli kahramanı Turgut Özben’dir. Turgut, tutunandan tutunamayana dönüşün de simgesi durumundadır. Çünkü Selim’in intiharına kadar olan zaman diliminde Turgut evlidir, iki çocuk sahibidir, mühendistir ve rahat bir hayat sürmektedir. Fakat Selim’in intihar haberi ve devamındaki süreç Turgut’un da değişim sürecidir. Turgut, 1933 doğumludur. Çocukluğu İkinci Dünya Savaşı yıllarında geçmiştir. Turgut’un çocukluğunda etkili olan bir diğer önemli özellik de Türkiye’nin geçirmiş olduğu kültür ve medeniyet değişikliğidir. Bu değişim sürecindeki çelişkilerden ister istemez Turgut da etkilenmiştir. Nitekim romanın bir yerinde şöyle der:

"Okulda ilk öğrendiğim gerçeklerden biri de babamın -sonra peder oldu- beni yanlışlıkla mektep yerine okula gönderdiği oldu. Önümüze alfabe adında anlaşılmasız bir kitap koydular, babam ona da elifba dedi. Okulla babamı uzlaştırmaya imkân yoktu." (Atay, 1998: 76)

Turgut, çocukluğundan itibaren eğitim alanındaki bu çelişkilerin, günlük hayattaki Doğu-Batı çatışmalarının, bürokrasideki tıkanmanın, aile yapısındaki dejenerasyonun, insan ilişkilerindeki bozulmanın tanığıdır. Turgut’un aydın bir kimliğe kavuşması üniversite yıllarında gerçekleşir. İnşaat mühendisliğinde okuyan Turgut, içinde bulunduğu, akademik ortam ve arkadaş çevresinin etkisiyle çağdaş problemlerin farkında duyarlı bir insan olur. İşte bu noktada “Oblomov” romanıyla örtüşen benzer noktaların yanı sıra farklılar da görülür. Ortak nokta gerek Oblomov’un gerekse Turgut’un aile yapılarında görülen

bozukluğun kişilikleri üzerinde etkili olduğu gerçeğidir. Farklı olan noktalardan biri Oblomov'un aksine, Turgut'un kendini yetiştirmiş sosyal bir statüye sahip oluşudur. Bir diğeri ise Turgut'un arkadaşı Selim'e özendiği görülürken, Oblomov'un Ştolts'un iyi yönlerine öykünmesi söz konusu dahi değildir. Oysa Turgut Selim'le olan dostluğu sonucunda ona özenmeye; Selim gibi bol bol kitap okumaya, çevresinden farklı düşünmeye ve yaşamaya gayret eder. Fakat Turgut'un bu çabası bir heves mahiyetindedir:

"Selim 'e özenerek alınan hitaplar; yüzlerce kitap, hiç okunmamış duruyordu öylece. 'Hiç evden çıkmadan beş yıl sürekli okusan belki biter bu kitaplar' demişti Selim. Okuldaki günleri aklına geldi. Böyle hırsıyla eline aldığı kitapların beş on sayfasını okuduktan sonra içinin bir balon gibi söndüğünü hatırladı." (Atay, 1998: 27)

Ancak bu noktada Oblomov'un Turgut ile örtüşen bir yanı vardır:

"Oblomov böyle eve kapanıp ne yapıyordu? Okuyor mu, çalışıyor mu, yazı mı yazıyordu? Evet, eline bir kitap bir gazete geçerse okurdu. Önemli bir eser çıktığını duyunca da okumaya heveslenirdi; kitabı elde etmeye çalışır, ondan bundan ister, çabuk getirirlerse okumaya koyulurdu. Konuyu şöyle böyle anladı mı, zihni işlemeye başlardı; biraz daha gayret etse eseri kavrayabilirdi; ama sabrı tükenir, yatağa uzanır, gözlerini tavana diker, öyle bakakalırdı. Kitap da yanında bitirilmemiş, anlaşılmamış dururdu. Çabuk uyanan hevesi hemen geçiverirdi. Bir defa kapadığı kitabı da bir daha açtığı olmazdı." (Gonçarov, 2011: 73)

Turgut'un üniversiteyi bitirip iyi bir kazançla çalışmaya başlaması, beraberinde okuldaki arkadaş çevresinden ve o dönemdeki hayat tarzından kopmayı getirir. Onun hayatı artık daha fazla kazanma, iyi hayat imkânlarına sahip olma mücadelesi üzerine kurulmaya başlar. Nermin'le evlenir. Yeni beklentiler arasına iyi bir eş ve baba olmak da eklenir. Bu hayat üslubunu kendisi; *"hizmetçili, arabalı, bir karı ve iki çocuğun sorumlu saymanı, Kayalı mehmetli hulki beyli kapıcı bakkallı karmaşık ağır ana düğümü Turgut'un ben"* cümleleriyle ifade eder. Yine bu noktada benzerlik gösteren bir başka durum Oblomov'un kendi kendine sorduğu soruda kendini gösterir:

"Kimim ben? Neden böyleyim? Zahar'a sorunuz ve o da size "Efendi" diye karşılık verir. Evet, ben bir efendiyim ve elimden hiçbir iş gelmez!" (Zaharkin, 1963: 69)

Oblomov'un aksine başarılı bir mühendis, iyi aile babası Turgut'un yaşadığı hayata sırt çevirmesine ise Selim'in intiharı yol açar. Turgut eski dostu Selim'in ölüm haberini alır almaz onu intihara iten sebepler üzerinde düşünmeye; Selim'i yakından tanıyan insanlarla görüşmeye başlar. Bu konudaki derinleşmeler, ister istemez Turgut'u kendi gerçekliğiyle yüz yüze getirir ve yaşadığı hayattan uzaklaşmasına, içinde bulunduğu aile ve toplumla ters düşmesine yol açar. Dış dünyadan maddî hayattan uzaklaşan Turgut, kendi iç dünyasına sığınmaya başlar. Artık Selim, onun yol göstericisi olmuştur. Turgut, Selim'i yüceltir ve idealleştirir. Nihayet Turgut soyadına uygun olarak "öz ben"ine kavuşmak için nereye olduğu pek de belli olmayan bir yolculuğa çıkar. Böylelikle yazarın ona vermiş olduğu "Özben" soyadı da bu süreçte sembolik anlamını bulur. Aslında bu yolculuk, bireyin kendini aramadaki yolculuğunu simgelemektedir. Bu yolculuk sırasında Turgut, Don Kişot'u okumaktadır. Burada bir anlamda Turgut da Don Kişot gibi bir arayış içindedir, anlayamadığı dış dünyaya karşı bir mücadele vermektedir. Bu yolculuk sonunda Turgut, Selim gibi intiharı seçmese de romanın sonunda trenden inerek kalabalığın arasına karışır.

Oğuz Atay, aydın tipolojisini çizerken bir benzetme üzerinden düşüncesini şöyle aktarır:

“...Beceriksiz ve korkak bir hayvandır. İnsan boyunda olanları bile vardır. İlk bakışta, dış görünüşüyle insana benzer. Yalnız pençeleri ve özellikle tırnakları çok zayıftır. Dik arazide, yokuş yukarı hiç tutunamaz. (...) ...İnsanlara zararlı bazı mikroplar taşıdıkları tespit edildiğinden, Belediye Sağlık Müdürlüğü de tutunamayan kesimini yasak etmiştir. Yemekten sonra insanlarda görülen durgunluk, hafif sıkıntı, sebebi bilinmeyen vicdan azabı ve hiç yoktan kendisini suçlama gibi duygulara sebep oldukları, hekimlerce ileri sürülmektedir....” (Atay, 1998: 148)

Gonçarov ise eski düzeni temsil eden Oblomov’un tam aksine, Ştolts için hayatın anlamının çalışmaktan ibaret olduğunun altını çizerek girişken Ştolts’u şöyle betimler:

“Safkan bir İngiliz atı gibi baştan ayağa kemik, adale ve sinirdi. Zayıfçaydı; yanakları yok gibiydi; yüzünde yağdan, şişmanlıktan eser yoktu. Teni düz, hafif esmerdi, hiçbir yerinde kırmızılık görünmüyordu; gözleri yeşile çalıyordu ama gene de anlamlıydı. Fazla hareket etmezdi. Oturduğu zaman rahat oturur, iş yaparken de ne kadar hareket gerekiyorsa o kadar hareket ederdi.” (Gonçarov, 2011: 197)

Alıntıladığımız her iki örnekten de anlaşılacağı üzere yazarların dönemin aydın ve tipik karakterlerini bir hayvan benzetmesi aracılığıyla gerçekleştirmeleri eserlerin bir diğer ortak noktasıdır.

Öte yandan her iki eserin kadın karakterlerinden Oblomov’un eşi Agafya Matveyevna ile Turgut’un eşi Nermin benzer özelliklere sahiptir. Nermin, Turgut’u maddî hayata bağlayan, toplumun alışlagelen hayat tarzını temsil eden biridir. Romanda kendisi olmaktan ziyade Turgut’un karısı ya da çocuklarının annesidir. Bu yüzden Atay, onun iç dünyasına ait özelliklere pek yer vermez. Yazar onu çoğunlukla yemek hazırlarken, ütü yaparken verir. Nermin, Turgut’u iç hayatından çıkarıp dış gerçekliğin kısır döngüsüne çekmeye çalışır. Bu yüzden Turgut, karısını kendi bulma sürecinde bir engel gibi görür ve onunla samimi ve dürüst bir ilişki yaşayamaz. Bu durumla örtüşen tablo ise Oblomov ile Agafya arasında can bulur. Agafya da Nermin gibi genellikle ev işleriyle uğraşan ve Oblomov’un tekrar eski kısır döngüsüne çekmesine bağlı olarak ruhsal sönüşünün ivme kazanmasına sebep veren bir kişidir:

“Agafya Matveyevna durmadan gidip gelen dirsekleri, gayreti, dikkati, mutfaktan kilere, kilerden mahzene gidip gelmeleri, kusursuz ev kadınlığı ile Oblomov için çocukluğunda baba evinde zihninde yerleşmiş olan o rahat, o değişmez ev hayatının canlı bir örneğiydi.” (Gonçarov, 2011: 483)

Oblomov’un Olga’yla yaşadığı aşk esnasında bir süreliğine eski yaşantısından koparak alışkanlıklarını değiştirdiği görülür. Olga, elindeki tüm etkin imkânları kullanarak Oblomovluk alışkanlıklarıyla planlı bir şekilde mücadele eder. Oblomov’un sönmüş duygularını yeniden canlı kılabilmek için tembelliğine yönelik yapılan sivri; fakat sevecen muziplikler, bir sonraki buluşmalarında okunan kitaplara ilişkin yapılan sohbetler, uzunca gezintiler ve bunlar gibi daha pek çok şey Olga tarafından gerçekleştirilir. Oblomov, başlangıçta duyduğu heyecandan ötürü bu çabalara karşılık çok sevdiği hirkasını üzerinden atarak yatağından çıkar:

“Oblomov üç gün, yıllardan beri ilk olarak yataksız, divansız kaldı ve Olgalarda yemek yedi. Karşı tarafta kiralık bir villa bulundu. Oblomov içini bile gezmeden evi tuttu ve yerleşti. Sabah akşam Olga’yla beraberdi. Ona kitap okuyor, çiçek gönderiyor, onunla göle gidiyor, tepelere çıkıyordu. Oblomov’du bunları yapan!” (Gonçarov, 2011: 237,238)

Ancak bu pek uzun soluklu olmaz. Yine bu durumla örtüşen bir yan Günseli ile Selim arasında yaşanır. Öyle ki Günseli, Selim’in tek aşk ilişkisidir. Olga gibi Günseli de Selim’i

büyük bir psikolojik bunalım içindeyken tanımış, hayatla ölüm arasında gidip geldiği günlere tanık olmuştur. Yine Oblomov'un epizotunda olduğu gibi Selim'in neden topluma yabancılaştığını, insanlardan kaçtığını, aşkını nasıl çocukça ve büyük bir coşkuyla yaşadığı anlatılır. Her iki kahramanın aşklarını çocuk gibi heyecanla yaşamaları da bir diğer benzer noktadır. Hatta Oblomov'un bu noktada Turgut ile örtüşen bir yanı vardır. Turgut'un eşi Nermin'den, Oblomov'un Olga'dan ayrılması tutunamayan bir kişiliğe sahip olduklarını göstermekle beraber her iki eserin ortak noktaları arasındadır.

Buraya kadar yapmış olduğumuz değerlendirmelerimizin bir sonucu olarak "Tutunamayanlar" ile "Oblomovluk" a yakalananların özdeşleştirilebileceği söylenebilir. Bu insanların ortak özellikleri şöyledir: "Silik, toplum dışına itilmiş kişiler, hiçbiri toplumda saygı uyandıracak ne bir işe ne de bir kişiliğe sahiptir. Kimseyle uzun süreli ve sağlıklı bir ilişkileri olmaz." "Tutunamayanlar" da Türk toplumunun Tanzimat'tan sonra yaşadığı kültür krizinin Selim Işık üzerinden sorunsallaştırıldığı, "Oblomov" da ise Rusya'da toprak köleliğinin tarih olmak üzere olduğu dönemde bir Rus derebeyi olan Oblomov üzerinden mevcut krize dair irdelemelerin gerçekleştirildiği gözlenmiştir.

NOTLAR

1 Uvertür; opera, bale ya da konçertonun açılışındaki parçadır. Gonçarov'un "*Oblomov'un Rüyası*" (*Son Oblomova*) başlıklı bölümü tüm romanın uvertürü olarak tanımlamasının nedeni bu bölümden itibaren olay örgüsünün hareketlilik kazanmasıyla ilişkilendirilebilir.

2 "*Tutunamamak*" problemi on dokuzuncu yüzyılın sonları ve yirminci yüzyıl romanında sıklıkla karşımıza çıkan bir kahraman tipini ifade etmektedir. Bu kahraman batı edebiyatında "*unheroic*" ya da "*antiheroic*" ifadeleriyle tanımlanmaktadır. Bilhassa egzistansiyalist felsefenin etkisindeki yazarların romanlarında karşımıza çıkan bu tip kahraman, bir temsiliyet gerektiren geleneksel değerleri sergilemeyi bırakmıştır.

3 Romandaki "*Matveyevna*" soyadı, karakter özelliklerinden dolayı Agafya Matveyevna'ya özellikle verilir. Gonçarov, Agafya Matveyevna'nın Oblomov'un hastalandığı süre zarfında başucunda oturup sabahlara kadar uyumama fedakârlığını göstererek bir annenin sahip olduğu en önemli değerlerden biri olan şefkat olgusunu duyumsatır.

4 Rusça'da "*Oblom*" sözcüğü hem sıfat hem isim olarak kullanılır. İsim olarak iki anlamda

kullanılır. Birinci anlamı kırık, kırıntılıdır. İkinci anlamı ise enkazdır. Sıfat olarak ise kaba ve hantal manasına gelir. Bkz. S.İ. Ojegov i N.Yu. Şvedova, Tolkoviy Slovar Russkogo Yazıkı,

İzdatelstvo Yel'pis, 4-e izdaniye, Moskva, 2005, s. 430.

KAYNAKLAR

ATAY Oğuz : (1998). *Tutunamayanlar*, 15. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

OLCAY Türkan : (2004). İvan Gonçarov: Oblomov'un Dünyasına Bir Bakış, "Litera: Batı Edebiyatları Dergisi", İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları (ISSN 1304-0057), sayı: 16, İstanbul.

POSPELOV G. N. : (1995). *Edebiyat Bilimi*, Çev. Yılmaz Onay, Evrensel Kültür Kitaplığı, İstanbul.

REDKİN V. A. : (2009). *Mirovospriyatiye Gonçarova V Kontekse Russkoy Kulturi XIX Veka*, Moskva.

TİHOMİROV V. N. : (1991). *İ.A. Gonçarov Literaturny Portret*, İzdatelstvo Kiev “Lıbid”, Kiev.

<http://www.litra.ru/composition/get/coid/00020801184864129490/> (11.09.2015)

<http://biographer.ru/biographies/25.html> (15.09.2015)

<http://www.ivan-goncharov.ru/kritika/goncharov5.shtml> (17.09.2015)

<http://www.litra.ru/index.php/composition/get/coid/00030001184864075499/woid/00012601184773069654/> (18.09.2015)

http://www.goncharov.spb.ru/obl_enc/ (17.09.2015)